

**ИСТОРИОГРАФСКИ ПРЕГЛЕД НА ПРОУЧВАНИЯТА
ВЪРХУ ПОЯВАТА, РАЗВИТИЕТО И НАСТОЯЩЕТО
НА БЪЛГАРСКАТА ДИАСПОРА СЛЕД 1989 Г.
В СЕВЕРНА АМЕРИКА - КАНАДА, САЩ И ЗАПАДНА
И СРЕДНА ЕВРОПА**

Проект „Българските общности зад граница след 1989 г.: Завръщане към корените“.

Проектът е финансово подкрепен от фонд „Научни изследвания“ при Министерството на образованието и науката (Конкурс „Финансиране на фундаментални научни изследвания“ – 2024 г., тематично направление „Хуманитарни науки“)

Договор: № КП-06-Н90/3 от 10.12.2024 г.

Анотация:

Настоящият историографски преглед обобщава научните публикации за появата, развитието и съвременното състояние на българските общности зад граница в Северна Америка (Канада и САЩ) и в Западна и Средна Европа, с акцент върху периода след 1989 г. Изложението следва утвърдената в литературата периодизация в три етапа (от Освобождението до 1944 г.; 1944–1989 г.; след 1989 г.) и представя основните организационни форми и институции – сдружения, асоциации, дружества, културни центрове, училища, църковни общини, читалища, библиотеки, медии и др., както и дейности, чрез които общностите популяризират българското културно наследство. Държавите са подредени по азбучен ред в рамките на двата региона.

Информацията е организирана в две допълващи се части:

- (1) Списък на институции и организации по държави и периоди.
- (2) Описание на ключови дейности на общностите, свързани с културна памет, празничност и публично представяне на българската култура.

Прегледът очертава приемствеността между трите периода и показва нарастващата динамика на организационния живот и културния обмен след 1989 г., включително ролята на църковните общини, училищата и културните формации за съхраняване и предаване на българската идентичност.

Цел на настоящето изследване е историографският преглед на научните публикации, отразяващи появата, развитието и настоящото състояние на българската диаспора след 1889 г. Той е определен от териториалното разселване извън България и е съобразен със съвременната политическа карта на континентите Северна Америка и Европа, фиксираща националните граници на формираните държави. Техните имена са подредени в настоящето изследване по азбучен ред. Балканският полуостров и територията на Русия не са включени поради невъзможността в настоящето изследване да бъде анализирана обемната информация, произхождаща от отделни научни изследвания.

Историографският преглед е подчинен същевременно и на наложената периодизация в научната литература за появата и развитието на българските институции, работещи за емигрантските общности и обособени в рамките на „три различни общественно-политически и икономически системи“ (Янев/Пенчев 2017, 39).

Първият период включва интервала от време от Освобождението на България (1879 г.) до Втората световна война (1944 г.). Усилията на държавата и обществото са насочени към национално обединение на българската нация, разпокъсаната от Берлинския договор. Целта на общностните институции, създадени зад граница, е обединяване на емигрантите и подпомагане на тяхната професионална реализация. Една от основните задачи е информирането на приемните общества за същността на българския национален въпрос. (Янев/Пенчев, 39-42; Янев 2017, 73).

Наложените изисквания от Великите сили определят първоначалния обхват на действие на образуваното на 29 юли 1879 г. Министерство на външните работи и изповеданията, чиято цел е установяване на преки връзки с българските общности зад граница (Ангелова и др. 1987, 148). Първи дипломатически агенти са назначени само в съседните държави – Белград, Букурещ и Цариград. До края на столетието са открити представителства в Атина, Санкт Петербург, Виена и Париж, а в началото на 20 век в Рим, Лондон и Берлин (Стоянович и др. 1999, 14; Янев 2017, 74). След Първата световна война и последвалата национална катастрофа на България, министерството търси възможности за закрила на националните малцинства, останали извън граница. Неговата дейност се свежда

до реализирането на отделни инициативи, подкрепящи българските общности в чужбина (Янев 2017, 74-76).

Вторият период обхваща интервала от време от края на Втората световна война до политическите промени в България през 1989 г. Развитието на общностните институции е определено до голяма степен от наличието на еднопартийна система в страната. То е продиктувано и от противопоставянето в международен аспект между двата социално-икономически и политически блока по време на Студената война (Янев/Пенчев, 42-45; Янев 2017, 76).

Първоначален изпълнителен орган за провеждане на държавна политика относно емигрантските общности е Славянският комитет, учреден на 12 септември 1944 г. и изграден по съветски образец. Излизат от печат списание „Славяни“, вестник „Свободна България“ и „Бюлетин за културна информация“, в който са публикувани редица материали с пропагандна цел. През 1947 г. е създаден Комитет за наука, изкуство и култура – държавен орган с ранг на министерство. Вестника и бюлетина са закрити – този акт е посрещнат с неодобрение от българската емиграция (Чичовска 1990, 296; Янев 2017, 76-79).

През 1982 г. Славянския комитет преустановява своята дейност и е създаден Комитет за българите в чужбина. Неговото учредяване съвпада с подготовката и провеждането на 1300 годишнина от създаването на Българската държава (Янев 2017, 79-81). Комитетът провежда целенасочена дейност за установяване на пълноценни връзки с българските общности зад граница до своето разпускане през 1990 г.

Третият период е с начална граница 1989 г. и продължава и досега. Промените в обществено-икономическите отношения и изграждането на многопартийна политическа система внасят социално-политическа промяна и водят до формирането на нови български общностни институции (Янев/Пенчев 2017, 45-46). Водеща роля изпълняват създадената през 1992 г. Агенция за българите в чужбина, преобразувана през 2000 г. в Държавна агенция на българите в чужбина. Тя е „орган на изпълнителната власт към Министерския съвет за координиране провеждането на държавна политика по отношение на българите, живеещи извън територията на Република България“ (Янев 2017, 82-84).

Завръщането на сънародници от чужбина и установяването на публично-правна връзка чрез българско гражданство са две допълващи се страни от държавната политика. Тя намира израз в Националната стратегия на Република България по миграция и интеграция (2008-2015). Тя е допълнена и обогатена от нова Национална стратегия в областта на миграцията, убежището и интеграцията (2011-2020). Третият важен документ, пряко свързан с проблемите на българите зад граница и тяхното завръщане в родината, е Националната стратегия за демографско развитие на Република България (2006-2020) (Янев 2017, 85).

Осъществяването на основната цел на настоящето изследване е възможно чрез преглед на литературата и за трите периода. Така пълноценно е отразено и анализирано научното познание за българската диаспора в чужбина и съществуващата приемственост. Разбира се, акцентът е поставен на научната продукция, посветена на българските емигрантски общности през третият период с начало 1989 г. и продължаващ и досега.

Териториалните граници и хронологическите рамки на настоящето изследване, определят две основни задачи на изследването:

1. Историографският преглед на научните публикации, посветени на стопански и културни институции и организации, създадени и функциониращи зад граница;
2. Историографският преглед на научните публикации, отразяващи по-важни дейности на мигрантските общности, популяризиращи националното културно наследство.

Необходимо е следното уточнение - не са изброени училищата и православни храмове, които носят понастоящем различни имена, не са отбелязани всички мероприятия, провеждани от български студентски общества в отделни университети.

I. СЕВЕРНА АМЕРИКА

КАНАДА

Първи период

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Дружество - „Желевско българско братство“ в Торонто, създадено от български емигранти от село Желево Костурско с културно-просветна цел. По време на войните (1912-1918) дейността на дружеството постепенно е преустановена, но 1921 г. е създадено Спомагателно дружество „Желево“ (Гърдев 1994; Колев 2005, 298).

Дружество - Загоричанско взаимоспомагателно дружество „Св Илия“ от преселници от Загоричане в Македония, създадено през 1907 г. в Торонто. През 1914 е основано второ взаимоспомагателно дружество „Напредък“ . През 1918 е създадено единно спомагателно дружество „Мир“ от преселниците от Загоричане (Гърдев 1994; Колев 2005, 298).

Дружество – „Ошчима“, създадено в Торонто през 1907 г. от българи от село Ошчима, Костурско (Гърдев 1994; Колев 2005, 298).

Дружество – Смърдешко благотворително дружество „Св. Врач“, основано в Торонто през 1908 г. (Гърдев 1994; Колев 2005, 298).

Дружество – Габрешко взаимоспомагателно дружество „Напредък“, основано в Торонто през 1911 г. (Гърдев 1994; Колев 2005, 298).

Дружество – Баничко взаимоспомагателно дружество „Надежда“, основано в Торонто през 1911 г. от преселници от Баница, Леринско (Гърдев 1994; Колев 2005, 298).

Дружество – Българско взаимоспомагателно дружество „Търсие“ основано около 1912 г. в Торонто от преселници от село Търсие, Леринско (Гърдев 1994; Колев 2005, 298).

Дружество – взаимоспомагателно дружество „Напредък“ основано през 1918 г. в Торонто от преселници от село Мургащ, Царибродско (Гърдев 1994; Колев 2005, 298).

Дружба – Българска взаимоспомагателна дружба „Банско“ основана през 1917 г. в Киченер, Онтарио (Гърдев 1994; Колев 2005, 298).

Дружество – Взаимоспомагателно дружество „Родина“ основана през 1937 г. в Кроулянд (Гърдев 1994; Колев 2005, 298-299).

Дружество – Взаимоспомагателно дружество „Буф“, възобновява своята дейност през 1944 г. в Уйндзър, Онтарио. То е създадено през 1924 г. в Детройт от емигранти от с. Буф, Леринско (Гърдев 1994; Колев 2005, 298-299).

Дружество - Културно-просветно дружество Българско юнашко дружество „Български юнак“, създадено през 1915 г. в Торонто (Гърдев 1994; Колев 2005, 299).

Дружество - културно-просветно дружество „Просвета“ създадено 1920 г. в Торонто. Към него е организирано българско училище (Гърдев 1994; Колев 2005, 299).

Дружество на българите, живущи в Канада „Уилям Гладстон“, създадено през 1929 г. в Торонто (Гърдев 1994; Колев 2005, 299).

Дружество - Българо-македонско просветно дружество „Прогрес“, създадено през 1931 г. в Киченер. Към дружеството са създаден клуб, читалище и училище (Гърдев 1994; Колев 2005, 299).

Американо-българска лига, създадена в Питърсбърг през 1944 г., целяща обединение на непартийните мигрантски организации (Колев 2005, 299).

Българска православна църковна община и храм - църковна община и храм „Св. св. Кирил и Методий“ в Торонто, основан през 1910 г. (Колев 2005, 299-301).

Българско училище - първо българско училище, създадено в Америка, открито в Торонто през 1914 г. (Гаджев 2003; Гърдев 1994; Колев 2005, 301).

Българско училище в Торонто, създадено от организацията „Балкански юнак“ през 1917 г. (Гаджев 2003; Гърдев 1994; Колев 2005, 301).

Българско училище в Торонто, създадено от Българско дружество „Просвета“ през 1920 г. (Гаджев 2003; Гърдев 1994; Колев 2005, 301).

Българско училище в Торонто, създадено към Просветен клуб „Христо Ботев“ през 1934 г. (Гаджев 2003; Гърдев 1994; Колев 2005, 301).

Българско училище в Киченер, Онтарио, създадено от Българско културно-просветно дружество „Прогрес“ през 1932 г. (Гаджев 2003; Гърдев 1994; Колев 2005, 301).

Просветен клуб „Христо Ботев“ в Торонто с хор „Балканско ехо“, детски струнен оркестър и театрален кръжок (Гърдев 1994; Колев 2005, 304)

Месечен бюлетин „Искра“ на просветен клуб „Христо Ботев“ през периода 1927-1938 (Гърдев 1994; Колев 2005, 299-300).

Вестник „Балканска звезда“, излиза в Торонто през 1912 г., вестник „Зора“, излиза в Торонто през 1918 г. (Гърдев 1994; Колев 2005, 303-304).

Трети период

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Българско училище „Св. св. Кирил и Методий“ във Ванкувър (Приложение..., 2017, 365).

Православен храм „Св. Иван Рилски“ в Монреал в сградата на църквата се провеждат занятия на българското училище „Св. Климент Охридски“ и други културни изяви (Гергова 2017, 130).

Танцова група „София“ във Ванкувър (Приложение..., 2017..., 365).

Печатни издания - двуседмичник „Български пламък“, вестник „Зорница“, вестник „Български хоризонти“ (Гергова/Борисова 2017, 244, 250).

Паметник на жертвите на комунизма, открит през 1983 г., в двора на църквата „Св. Иван Рилски“ в Онтарио, Канада (Воскресенски 2017, 306).

САЩ

Първи период

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Институт - Американско-български институт, създаден в Ню Йорк през 1935 г., работещ за създаването на тесни културни връзки на българите в миграция с американското общество (Колев 2005, 287).

Асоциация - „Българска студентска асоциация, създадена през 1924 г. в Ню Йорк, която съдейства за запазването на българските национални традиции. През 1927 г. тя издава

годишник , в който информира за миналото си сегашното състояние на България (Колев 2005, 286; Трайков 1993).

Лига - Американско-българска лига, създадена през 1944 г. Тя е надпартийна организация и работи за интересите на всички българи (Колев 2005, 289).

Организация - Македонска политическа организация, създадена през 1922 г., преименувана през 1952 на Македонска патриотична организация. Тя има заслуги за основаване и поддържане на българските училища (Кулов/Борисова 2017, 106).

Дружество - Българо-македонско взаимоспомагателно дружество „Отец Паисий“ в град Хомстед, Пенсилвания, създадено през 1930. То прераства впоследствие в Българо-македонски национален и образователен културен център (Колев 2005, 286; Михайлова 2017а, 212-213; Трайков 1993).

Дружество - студентско дружество „България“, създадено през 1890 г. в Ню Йорк . То функционира до 1897 г. като взаимоспомагателна организация. Една от неговите основни задачи е запознаването на американското общество със българския национален въпрос (Колев 2005, 285; Янев/Пенчев 2017, 41).

Дружество - Студентско дружество „Христо Ботев“, създадено в Чикаго през 1931 г. (Колев 2005, 286; Трайков 1993).

Дружество - Юнашко дружество „Христо Ботев“ - спортна организация, създадена в Харисбърг и Стилтън, Пенсилвания (Колев 2005, 286; Трайков 1993).

Дружество - Българско народно дружество „Труд“ , създадено през 1907 г. в Милоуки, Уйсконсин (Колев 2005, 286-287; Трайков 1993).

Дружество - „Българката в Америка“ - женско дружество с благотворителна и културно-просветна цел, създадено в Гранит сити през 1913 г. (Колев 2005, 286; Трайков 1993).

Дружество - Българо-македонско женско благотворително дружество „Съединение“, което от 1923 г. функционира в Детройт, Мичиган. През 1923 г. то възстановява дейността си но с ново име „Милосърдие“ (Колев 2005, 286; Трайков 1993).

Дружество - Женско взаимоспомагателно дружество „Македонката българка в Америка“, създадено през 1925 г. в Медисън и Гранит Сити (Михайлова 2017а, 210).

Дружество - Българо-македонско-одринско дружество „Левски“, създадено през 1899 г. в Норт Адамс, щат Ню Йорк. Дружеството издава вестник „Борба“, който пропагандира

идеята за освобождение на българите в Македония и Одринско (Колев 2005, 285; Трайков 1993)

Дружество - Българско взаимоспомагателно дружество „Другар“, създадено през 1902 г. във Филадельфия. Съдействие на емигрантите при търсене на работа, злополука и др. (Колев 2005, 285; Трайков 1993).

Дружество - Българо-македонско дружество „Пришълец“, създадено в Ню Йорк през 1906 г. То издига идеята за обединяване на българските организации в САЩ (Колев 2005, 285; Трайков 1993).

Дружества - Благотворително просветно дружество „Пандо Кляшев“, благотворително дружество „Успех“, Битолско българско благотворително дружество. Те се създават за оказване на икономическа взаимопомощ (Колев 2005, 285-286; Трайков 1993).

Църковна организация - „Духовна мисия в Америка“, създадена през 1921 г. от Българската православна църква и преобразувана през 1937 г. в епархия. Тя има безспорни заслуги за основаване и поддържане на българските училища (Кулов/Борисова 2017, 106).

Българска християнска мисия, създадена през 1924 г. Първоначално е основана протестантска българо-македонска християнска дружба „Зора“, която прераства в Българска християнска мисия (Колев 2005, 282-283).

Български православни църковни общини в Медисън и Гранит сити, Илинойс, създадени през 1906-1907 г. Българските православни общини в САЩ и Канада се определят като българо-македонски, тъй като в тях влизат бежанци, които емигрират след Илинденско-Преображенското въстание през 1903 г. (Гергова 2017, 120; Mihaylova 2017, 242).

Българска източноправославна епархия в САЩ, Канада и Австралия, създадена официално през 1937 г. Тя развива дейност и след 1944 г. (Гергова 2017, 120-121; Аврамова 2016, 7; Иванов 2011, 67; Колев 2005, 290-291; Митев 1993; Трайков 1993; Трайков/Митев 1995).

Православен храм „Св. св. Кирил и Методий“ в Гранит сити, Илинойс, изграден през 1909 г. (Колев 2005, 289).

Православен храм „Св. Благовещение“ в Стилтън, Пенсилвания, изграден през 1909 г. (Колев 2005, 289).

До средата на 30-те години в САЩ и Канада са изградени повече от 20 храма и параклиса (Колев 2005, 289).

Българско училище в Стилтън., Пенсилвания, открито през 1921 г. (Колев 2005, 291; Кулов/Борисова 2017, 105; Altankov 1979).

Българско училище „Св. св. Кирил и Методий“ в Гранит сити, създадено 1908 г. (Колев 2005, 291; Кулов/Борисова 2017, 105; Cassens 1991; Cassens 1999).

Българско училище „Неофит Рилски“ в Мадисън, Илинойс, създадено 1925 г. (Колев 2005, 291; Кулов/Борисова 2017, 105; Cassens 1991; Cassens 1999).

Продължават да функционират четири училища, свързани със съществуващите български църкви в Торонто (Онтарио), Детройт (Мичиган), Стийлтън (Пенсилвания) и Форт Уейн (Индиана). Новоосновани са три училища (Кулов/Борисова 2017, 105-106).

Читалища - основано 1908 г. в Гранит сити, Илинойс от Българо-македонското спомагателно дружество „Надежда“. По същото време се създава читалище „Пробуда“ в Медисън (Михайлова 2017а, 209).

Читалище към Българското християнско дружество, създадено през 1910 г. в Чикаго (Михайлова 2017а, 210-211).

Библиотека към Първото българско женско благотворително дружество в Америка „Българката в Америка“, основано в Гранит сити (Михайлова 2017а, 210).

Библиотека и музейна сбирка към българо-македонската асоциация „Подкрепа“ в Портланд, Торонто Орегон, създадена през 1939 г. (Михайлова 2017а, 213).

Книжарници „Първа българска книжарница“ на Никола Драмсъзов и книжарница „Живот“ на Антон Йовчев в Чикаго (Михайлова 2017а, 228-229).

Книжарници на Александър Шуменов, основана през 1906 г. и на ежедневника „Народен глас“ в Гранит сити, Илинойс (Михайлова 2017а, 229).

Вестник „Борба“, излиза през 1902 г. в Чикаго. Той е продължен от „Български новини“ (Колев 2005, 292).

Вестник „Народен глас“, излиза през 1907 г. в Гранит Сити и е издаван до 1950 г. Той от 1913 до 1926 г. е единственият всекидневник, излизащ извън България (Колев 2005, 292).

Вестник „Македонска трибуна“ излиза през 1927 г. в Индианополис и издаването му продължава и до сега (Колев 2005, 293-294)

До 1945 г. В Северна Америка излизат 44 вестника и списания (Колев 2005, 291-292).

Втори период

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Институт - Македоно-български институт „Св. Климент Охридски“, създаден 1976 г от Иван Гаджев в Детройт. След 1989 г. институтът е преместен в Гоце Делчев и е преименуван на Институт по история на българската емиграция в Северна Америка „Илия Тодоров Гаджев“ (Михайлова 2017а, 232-235).

Асоциация на българските писатели и артисти в изгнание (Михайлова 2017а, 238; Трайков 1993, 183).

Трети период

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Организация на актьорите „Апостоли“ (Янев/Пенчев 2027; 69).

Асоциация - Българо-американска медицинска асоциация (Янев/Пенчев 2027; 69).

Асоциация - Българска асоциация на младите професионалисти в Чикаго (Янев/Пенчев 2027; 69).

Сдружение „Български художници зад граница в Чикаго“ (Приложение..., 2017, 367; Янев/Пенчев 2027; 69).

Съюз на българските писатели в САЩ и по света в Чикаго (Приложение..., 2017, 367; Янев/Пенчев 2027; 69).

Съюз - Български биомедици в Северна Америка (Янев/Пенчев 2027; 69).

Асоциация и център - българо-американска асоциация, Българо-американски център за културно наследство в Чикаго (Приложение..., 2017, 367).

Асоциация на българските училища в САЩ, учредена през 2006 г. във Вашингтон. През 2007 г. тя прераства в Асоциация на Българските училища в чужбина, чиято цел е да ги представя пред държавните институции в България (Кулов/Борисова 2017, 107-108).

Асоциация - Българо-американска асоциация „Невада“ в Лас Вегас (Приложение..., 2017, 369).

Културни центрове - Център на българската общност във Вашингтон и Българския културен център „Мадара“ в Бостан провеждат редица дейности, популяризиращи българската култура (Янев/Пенчев 2017, 70; Приложение..., 2017, 367-368).

Културен център - „Български културен център за Пенсилвания, Ню Джърси и Делауер“ във Филаделфия (Приложение..., 2017, 367).

Културни центрове – Център на българската общност и Български образователен и културен център „Св. Климент Охридски“ във Вашингтон (Приложение..., 2017, 368).

Културен център в Сиатъл (Приложение..., 2017, 369).

Учебен център „Знание“ в Чикаго (Приложение..., 2017, 368).

Културно-образователно общество и читалище „Пчела“ в Лос Анжелис (Приложение..., 2017, 368).

Дружество - Българо-американско културно-образователно дружество в Лос Анжелис (Приложение..., 2017, 369).

Дружество - музикално дружество „Български виртуози“ (Янев/Пенчев 2017, 69).

Фондация - Културно-образователна фондация „Васил Левски“ в Сан Диего (Приложение..., 2017, 369).

Сдружение „Български музей в Чикаго“, създадено през 2007 г. (Михайлова 2017а, 214-215; Приложение..., 2017, 367).

Български православни църковни общини:

„Св. Петка“ в Бостан;

„Св София“ в Чикаго;

„Св. Иван Рилски“ в Чикаго;

„Св. Инокентий“ в Лос Анжелис;

„Св. Николай Чудотворец“ в Сан Диего (Приложение..., 2017, 367-369).

Православен манастир „Св. Кръст“ в Кастро Вели (Приложение..., 2017, 368).

Православен храм - „Св. Петка“, училище Св. св. Кирил и Методий“ в Бостон (Гергова 2017, 127; Гергова/Вуков 2017, 301).

Православен храм - „Св. св. Кирил и Методий“ в Мартинес (Приложение..., 2017, 368).

Православни храмове - „Св Георги“, „Св Климент Охридски“ в Лос Анжелис (Приложение..., 2017, 368).

Български училища:

„Христо Ботев“ в Ню Йорк;
„Св. св. Кирил и Методий“ в Бостан;
„Малко българско училище“, „Родолюбие“, „Родна реч“ „Св. София“, „Св. Иван Рилски“, „Джон Атанасов“ в Чикаго;
„Христо Ботев“ във Вашингтон;
Училище по изкуства, български език и традиции „Мартенички“ в Сан Франциско;
„Св. св. Кирил и Методий“ в Лос Анжелис;
„Иван Вазов“ в Лос Анжелис;
„Васил Левски“ в Сан Диего;
„Хан Аспарух“ в Сънивейл (Гергова 2017, 125; Кулов/Борисова 2017, 112; Приложение..., 2017..., 367-369).

Български студентски клуб към Масачузетския технологичен институт, вече не съществува (Матанова/Гергова 2017, 145).

Малка детска академия „Мечо пух“ в Чикаго (Приложение..., 2017..., 368).

Детска градина, Детска школа по родолюбие „Златна ябълка“ в Лос Анжелис, (Приложение 2017..., 368).

Детска работилница „Творилница“ в Сиатъл (Приложение..., 2017, 369).

Ансамбъл за български народни танци „Босилек“, основан през 1979 г. в Ню Йорк от хореографа Лиляна Тодорова Зафирова (Гергова/Матанова 2017, 169-170; Приложение..., 2017, 367).

Фолклорен ансамбъл „Горана“, създаден през 2005 г. в Ню Йорк от хореографа Елисавета Йорданова (Гергова/Матанова 2017, 171; Приложение..., 2017..., 367).

Фолклорна група „Водица“ към българското училище „Хан Аспарух“ в Сънивейл, Калифорния (Гергова/Матанова 2017, 172; Приложение..., 2017, 369).

Фолклорна група „Люти чушки“ във Вашингтон (Приложение..., 2017..., 368).

Фолклорен ансамбъл „Антика“ в Сан Франциско с художествен ръководител Таня Костова (Гергова/Матанова 2017, 177; Приложение..., 2017..., 368).

Фолклорен ансамбъл „Хоро“ в Чикаго (Приложение..., 2017..., 367).

Фолклорен ансамбъл „Лудо младо“ в Бостан с художествен ръководител Петър Петров (Гергова/Матанова 2017, 177; Приложение..., 2017, 367).

Фолклорен клуб „Верей“ в Чикаго (Приложение..., 2017, 368).

Фолклорен състав за народни танци „Месечина“ в Сан Диего (Приложение..., 2017, 369).

Женски фолклорен хор и оркестър „Диви жени“ в Бостан (Приложение..., 2017, 367).

Група за български народни танци „Опа-Хей Ел Ей“ в Лос Анжелис (Приложение..., 2017, 369).

D.E.V.A. – Organic Danace Club в Лос Анжелис (Приложение..., 2017, 369).

Общество за народни танци „Хоротропци“ в Лос Анжелис (Приложение..., 2017, 369).

Танцов състав „Хоп троп“ към училище „Св. св. Кирил и Методий“ в Лос Анжелис (Приложение..., 2017, 369).

Фолклорна танцова група „Жарава“ в Лос Анжелис (Приложение..., 2017, 369).

Танцова група „Росна китка“ в Сакраменто (Приложение..., 2017, 369).

Танцова група Balkanik Dance” във Финикс (Приложение..., 2017, 369).

Балкански ансамбъл „Мераклии“ в Лос Анжелис, **оркестър „Мезе“** (Приложение..., 2017, 369).

“Young Bulgarian Voiges NY”, “101 Kaba Gaidi NY” в Ню Йорк (Приложение..., 2017, 367).

“Tsenov Chamber Ensemble”, Bulgarian Concert Evenings New York в Ню Йорк (Приложение..., 2017, 367).

Фолклорна група „Сиатъл чета“, формирана в Българския културен център в Сиатъл през 2013 по подобие на коледарските чети – празнуване на Коледа (Михайлова 2017б, 317-318; Приложение..., 2017, 369).

Детският състав „Медена питка“, проект на Българския културен център в Сиатъл през 2013 г. (Гергова/Матанова 2017, 172; Приложение..., 2017, 369).

Български детски хор и училище „Гергана“ в Ню Йорк (Приложение..., 2017, 367).

Мъжки хор „Зорница“ и женски хор „Диви жени“ в Бостон, основани от Татяна Сърбинска (Гергова/Матанова 2017, 186; Приложение..., 2017, 368).

Хор „Млади български гласове“ Ню Йорк (Гергова/Матанова 2017, 187).

Смесен хор - Българска класическа формация с диригент Емануела Никифорова „Антика Славянски струни“ в Сан Франциско (Гергова/Матанова 2017, 190; Приложение..., 2017, 368).

Смесен хор, създаден към училището „Гергана“ в Ню Йорк с вокален педагог Стефка Евстатиева. Към училището съществуват още два хора (Гергова/Матанова 2017, 190-191).

Певческа група „Орфея“ във Вашингтон (Приложение..., 2017, 368).

Български културен клуб/читалище „Антика България“ в Сан Франциско (Михайлова 2017а, 211-212; Приложение..., 2017, 368).

Българското общество за просвета и култура /читалище „Пчела“ в Лос Анжелис (Михайлова 2017а, 211-212; Приложение..., 2017, 368).

Библиотека към културно-образователната фондация „Васил Левски“ в Сан Диего, Калифорния. Фондацията е основана през 2007 г. и към нея е създаден Литературен кръжец (Михайлова 2017а, 213-214).

Библиотека в културен център „Магура“ в Чикаго (Михайлова 2017а, 215-216).

Библиотека - българска секция на Конгресната библиотека във Вашингтон (Михайлова 2017а, 217).

Библиотека - български отделен фонд в Библиотеката на университета в Чикаго (Михайлова 2017а, 217-218).

Библиотека - българска секция в открита през 2017 г. в Обществената библиотека в Чикаго, Илинойс (Михайлова 2017а, 218).

Книжарница - онлайн в САЩ, сайт създаден през 1998 г. (Михайлова 2017а, 229-230).

Виртуален музей на българите в Северна Америка „Куфарът на емигранта“, създаден през 2015 г. от сдружението „Български музей в Чикаго“ (Иванова 2016, 265; Михайлова 2017а, 231-232).

Съюз на българските писатели в САЩ и по света, създаден през 2010 г. в Чикаго (Витанов-Богат 2014, 100; Михайлова 2017а, 238).

Общество за поезия и литературна проза „Глаголица“, създадено през 2014 г. към българския културен център в Сиатъл (Михайлова 2017а, 236).

Литературен кръжец към Културно-образователната фондация „Васил Левски“ в Сан Диего (Михайлова 2017а, 235-236).

Литературен кръжец „Бургаски искрец“ към българо-македоснаката асоциация „Подкрепа“ в Портланд, Орегон (Михайлова 2017а, 236).

Салон за българска култура и духовност към културен център „Магура“ в Чикаго, създаден през 2017 г. (Михайлова 2017а, 237).

Литературни клубове - „Алеко Константинов“, създаден през 2005 г. и „Българско слово“, учреден през 2009 г. в Чикаго (Витанов-Богат 2014, 98-99; Михайлова 2017а, 237-238).

Вестник „Обзор“ в Лос Анжелис (Приложение..., 2017, 369).

Телевизия, ViT, основана в Чикаго през 2013 г, а през 2015 г има студио в София (Гергова/Борисова 2017, 242).

Електронен портал EuroChicago.com, **седмичник** „България“ – Чикаго, **вестник** „Българя СЕГА“ – Чикаго, **вестник** „Bulgarians in Detroit“ - United Bulgaria (Гергова/Борисова 2017, 243-244; Приложение..., 2017, 368).

Мото клуб „Хайдути“, създаден в Чикаго през 2014 г. (Матанова/Вуков 2017, 271).

Паметник на Кирил и Методий, издигнат през 2002 г. в двора на българската църква „Св. София“ в Чикаго и паметна плоча в двора на църквата „Св. Иван Рилски“ (Воскресенски 2017, 309).

Паметник и музей на Джанюариъс Макгахан в родния му град Лексингтън, Охайо (Воскресенски 2017, 309).

Бюст-паметник на Алеко Константинов в библиотеката на Чикагския университет (Воскресенски 2017, 311).

Ресторант „Механата“ в Чикаго (Приложение..., 2017, 368).

Дейности на мигрантските общности, популяризиращи националното културно наследство.

„Българския ден“ в Чикаго – 3 март – българското знаме се издига в центъра на града (Гергова/Вуков 2017, 294-295).

Фолклорен фестивал – Годишен фестивал на българските култура и изкуство „Св. св. Кирил и Методий“ в Сан Франциско – първо издание 2000 г. (Гергова/Матанова 2017, 178-179; Михайлова 2017б, 335-336; Борисова/Кулов 2017, 347).

Фолклорен фестивал „Верея“ в Чикаго, провеждан ежегодно от 2011 г. (Гергова/Матанова 2017, 179-180).

Фолклорен фестивал „Тъпан бие“, проведен през 2017 г. в Българската православна църква „Св. София“ във Финикс, Аризона (Гергова/Матанова 2017, 180).

Честване на мартенските празници в Българския образователен и културен център „Св Климент Охридски“ във Вашингтон (Гергова/Вуков 2017, 296).

Кукерско шествие през 2011 г. до Централната библиотека в Бруклин и Проспект парк в Ню Йорк (Михайлова 2017б, 325).

Никулденско надиграване, провеждано последователно шест години, в парк на Лос Анжелис, наречен „Самодивска поляна“, провеждано от най голямата българска организация в Калифорния – Българско общество за просвета и култура /читалище „Пчела“ (Михайлова 2017б, 338).

II. ЗАПАДНА И СРЕДНА ЕВРОПА

АВСТРИЯ

Първи период.

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Дружество - „Напредък“, създадено през 1869 г. във Виена. Основната му функция е финансовата поддръжка на българите, учещи в чужбина (Колев 2005, 253).

Дружество - Македонско студентско дружество, създадено през 1913 г. във Виена от българите от Македония. То провежда сред студентите разяснителна дейност за трагичното положение на българското население в Егейска и Вардарска Македония. Прекратява дейността си 1915 г., когато много от студентите постъпват в българската армия (Колев 2005, 254; Македония...1994, 1996).

Дружество - Македонско-културно-просветно дружество, основано във Виена през 1922 г. Целта му е агитация в полза на българите живеещи във Вардарска Македония. От 1926 до 1930 г. седалището е във Виена (Колев 2005, 254-255; Македония...1994, 1996).

Дружество - „Дружество на българските земеделско-стопански предприятия“, известно като Българско градинарско дружество, функциониращо от 1936 г. във Виена. Неговата дейност е насочена към финансово сътрудничество между българските производители зад граница (Колев 2005, 255; Колев 2013, 270; Манев 1938).

Дружество - в края на 19 в. е основано във Виена студентско дружество „Балкан“, което съществува до Втората световна война (Драндийски 2015, 145-146; Матанова/Гергова 2017, 142).

Втори период.

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Дом на българската култура, Български културен институт „Дом Витгенщайн“, Дружество „Приатели на Дом Витгенщайн“, Български изследователски институт, създадени във Виена по инициатива на българската държава и със съдействието на местната емигрантска общност (Гергова/Вуков 2017, 292-293; Калев 1999, 109; Янев/Пенчев 2017, 44-45).

Дружества - Българско студентско антифашистко дружество, учредено след Втората световна война във Виена. В края на 50-те години на 20 век е създадено дружество „Проф. Асен Златаров“ във Виена (Драндийски 2015; Матанова/Гергова 2017, 142).

Българска православна църковна община, основана през 1967 г. във Виена. През 1993 е предоставено за църква помещение в посолството. Построена е нова църква, която е осветена през 2017 г. (Гергова 2017, 124).

Трети период

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Църковна общност - през периода 2011-2017 е регистрирана църковна общност в Грац (Гергова 2017, 123).

Информационен портал за българите в Австрия (Гергова/Борисова 2017, 244-245).

Монумент на загиналите офицери по време на Балканската и Първата световна войни, поставен в Централния гробищен парк на Виена във Виена (Воскресенски 2017, 307-308).

Паметник на Христо Ботев, поставен през 1999 г. по повод 120-годишнина от установяването на българо-австрийските дипломатически отношения във ВИП парка на ЮНЕСКО в Голс (Виена) (Воскресенски 2017, 307).

БЕЛГИЯ

Втори период

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Българска православна църковна община, открита през 1982 в Брюксел по инициатива на местната мигрантска общност (Гергова 2017, 122).

Трети период

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Българско училище „Пейо Яворов“ към Посолството на Република България в Брюксел (Приложение..., 2017..., 359).

Православен храм „Св. Климент Охридски“ в Брюксел (Приложение 2017..., 359).

Група за народни танци „Светулка“ в Антверпен (Приложение..., 2017, 359).

ВЕЛИКОБРИТАНИЯ

Втори период

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Асоциация - шотландско-българската асоциация, която от 1971 г. осъществява програми за сътрудничество между отделни университети (Янев/Пенчев 2017, 61).

Дружество - британо-българското дружество за приятелство е основана през 1952 г. Към него е създаден информационен център за подпомагането и интегрирането на мигрантите (Янев/Пенчев 2017, 61).

Българско училище, създадено през 1987 г. към посолството (Янев/Пенчев 2017, 61).

Трети период.

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Български културен институт (Приложение..., 2017, 359).

Клуб - Лондон сити клуб, създаден през 1998 г. за насърчаване на инвестиционните намерения между великобритански и български фирми (Янев/Пенчев 2017, 59, 61).

Асоциация на българските здравни работници, учредена през 2004 г. Тя развива активната и работа сред българската общност е свързана с консултации по въпроси по отношение на здравната система във Великобритания (Янев/Пенчев 2017, 61).

Асоциация, създадена в Северна Ирландия в Белфаст (Приложение..., 2017..., 360).

Фондация - българо-британска фондация „Св. Георги“ в Глостър (Приложение..., 2017, 360).

Българска православно църковна община „Св. Йоан Рилски“ в Лондон (Приложение..., 201, 360).

Православен храм - „Св Иван Рилски“ в Лондон при посолството на България (Гергова 2017, 123, 130).

Отец Симеон Илиев обслужва мигрантската общност във Великобритания, но пътува и до Ирландия (Гергова 2017, 132; Маева 2013, 197; Маева 2017, 162).

Български неделни училища в Лондон, Съри, Бирмингам, Нотингам, Глостър и др. (Янев/Пенчев 2017, 59).

Българско училище „Иван Станчов“ създадено към българското посолство в Лондон (Кулов/Борисова 2017, 111; Приложение..., 2017, 359).

Български училища:

„Св. св. Кирил и Методий“ в Уотфорд;

„Св. Климент Охридски“ в Годалминг;

„Слово“ в Оксфорд;

„Св. св. Кирил и Методий“ в Бирмингам;

„Св. Паисий Хилендарски“ в Нотингам;

„Христо Ботев“ в Глостър;

„Иван Вазов“ в Арма (Приложение..., 2017, 360).

Българска школа в Медудей, Кент (Приложение..., 2017, 360).

Студентски общности - Във Великобритания съществуват 31 студентски общности към февруари 2017 г. По-стари са Обществото на българските студенти в Лондон, в Манчестър и в Оксфорд (Маева 2017, 197; Матанова/Гергова 2017, 144).

Фолклорен клуб „Мераклии“ (Приложение..., 2017, 360).

Фолклорен клуб „Китка“ към българското училище в Лондон „Васил Левски“ (Гергова/Матанова 2017, 172-173; Приложение..., 2017, 360).

Фолклорен клуб за народни танци „Чемшир“, създаден през 2013 г. в Арма, Северна Ирландия (Гергова/Матанова 2017, 175; Приложение..., 2017, 360).

Фолклорен танцов състав „Гергьовден“, основан през 2014 г. в Лондон (Гергова/Матанова 2017, 176-177; Приложение..., 2017, 360).

Фолклорен ансамбъл „Божествени български ритми“ в Лондон, създадена през 2014 г. (Гергова/Матанова 2017, 177-178).

Танцова група и школа за народни танци „Мартеничка“ в Уотфорд (Михайлова 2017а, 326; Приложение..., 2017, 360).

Хор – „Лондонски български хор“ (Гергова/Матанова 2017, 186).

Хор „Веда Словена“ в Лондон, създаден през 2013 от Евгения Георгиева (Гергова/Матанова 2017, 190).

Галерия „София“ към Българския културен институт в Лондон (Воскресенски/Янев 2017, 195).

Библиотека - фонд с български книги в библиотека в Медауей/Кент, Англия, подържана от местната Асоциация на българите (Михайлова 2017а, 219).

Книжарница-библиотека „Имало едно време“ (Приложение..., 2017, 360).

Онлайн телевизия BBR (Божествени български ритми) – Лондон (Гергова/Борисова 2017, 243, 246; Приложение..., 2017, 360).

Вестник - Лондонски вестник и уебсайт „Будилник“ (Гергова/Борисова 2017, 245; Маева 2017).

БГ вестник и Е-вести, Лондон (Гергова/Борисова 2017, 251).

Чешма “Bulgarian Spring” с декоративни елементи, наподобяващи шевици, поставен през 2012 г. в „Хайд парк“ (Воскресенски 2017, 307, 312).

Бистро “Ezo” в Лондон (Приложение..., 2017, 360).

Български магазин в Глостър (Приложение..., 2017, 360).

Дейности на мигрантските общности, популяризиращи националното културно наследство.

Фолклорен събор „Гергьовско хоро“ в Лондон с ръководител Марина Иванова (Гергова/Матанова 2017, 181).

Фестивал - международен пролетен фестивал, стартирал през 2013 г. в Лондон, който се провежда под мотото „Българи от всички страни, сплотявайте се“ (Гергова/Матанова 2017, 181).

Честване на мартенските празници в българските училища в Бирмингам и Нотингам (Гергова/Вуков 2017, 297).

ГЕРМАНИЯ

Първи период.

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Съюз - македонски студентски съюз, създаден в Лайпциг през 1925 г. В неговото създаване представители от редица градове в Германия. Основната цел на съюза е възпитаване на неговите членове в родолюбие и активна обществена позиция. От 1932 г. съюзът издава списание „Млада Македония“ (Колев 2005, 258-259; Македония...1994,1996).

Дружество - българо-германско дружество в Берлин, създадено е през 1916 г., което има клонове в различни немски градове. Неговата дейност е насочена към представяне на българското културното наследство в Германия (Българо-германски 1972-1981; Колев 2005, 258; Колев 2013, 280).

Дружество - македонско-студентско дружество, създадено в Лайпциг през 1923 г. от българи от Вардарска Македония. (Колев 2005, 258)

Дружество - македонско-студентско дружество, създадено в Берлин през 1923 г. от българи от Вардарска и Егейска Македония. Основна негова цел е запознаването на немската общественост с тежкото положение на българите в Македония (Колев 2005, 258)

Училище за рисуване в Мюнхен, създадено през 1900 г. от Никола Михайлов (Ангелов 2001, Колев 2005, 259).

Списание с научна проблематика, излизащо от печат от 1924 до 1930 в Берлин от академик Методий Попов (Вълчанов 1963; Колев 2005, 259).

Втори период.

Асоциация - германско-българска социокултурна асоциация в Магдебург (Приложение..., 2017, 361).

Дружества - регистрирани са германско-български дружества в Есен - 1975 г., Дармщат – 1978, Франкфурт на Майн – 1982. Те извършват активна културна дейност по време на честванията на 1300 годишнина от създаването на българската държава (Янев/Пенчев 2017, 55).

Форум - германско-български форум, създаден е в Бон през 1996 г. Той осъществява инициативи в няколко области – политика и опазване на околната среда, култура и спорт,

икономика и финанси, образование и наука, здравеопазване и социални дейности (Янев/Пенчев 2017, 56-57).

Църковни общини - през 1982 по инициатива на местната мигрантска общност се откриват църковни общини в Мюнхен и Щутгарт (Гергова 2017, 122).

Клуб - български академичен клуб, създаден през 1914 г. в Техническия университет в Карлсруе. Той функционира до 1950 г. (Матанова/Гергова 2017, 142).

Паметна плоча на д-р Петър Берон в Хайделберг, поставена през 1966 г. по инициатива на Академично дружество „Петър Берон“ (Воскресенски 2017, 306).

Паметно място – бенедиктинския манастир в Елванген, където е заточен св. Методий. В центъра на града през 1987 г. е построен параклис „Св. св. Кирил и Методий“ (Воскресенски 2017, 308; Станоев 2015).

Трети период.

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Дружества - студентски дружества съществуват в пет града – Берлин, Франкфурт, Манхайм, Карлсруе, Мюнхен (Матанова/Гергова 2017, 143)

Дружество - студентското дружество „Съединение“ е основано през 2006 г. в Дармщад, студенти от Франкфурт поемат сдружението през 2013 г. (Матанова/Гергова 2017, 144; Приложение..., 2017, 361).

Дружество - създадена студентска организация „Златен век“ в Нюрнберг през 2005 г. През 2012 г. е преобразувана в Българо-немско културно дружество в Нюрнберг, Фюрт и Ерланген (Матанова/Гергова 2017, 144).

Дружество - българо-немско дружество в „Златен век“ в Нюрнберг, включващо и училището „Златен век“ (Янев/Пенчев 2017, 57-58; Приложение..., 2017, 361).

Сдружения на студенти - „Хъшове“ в Берлин, „Бай Ганьо“ в Манхайм, „Св св. Кирил и Методий“ в Карлсруе, „Алеко“ в Мюнхен, „Съединение“ във Франкфурт на Майн и Дармщат (Янев/Пенчев 2017, 58; Матанова/Гергова 2017, 144; Приложение..., 2017, 360-361).

Седалище на Българската източноправославна епархия в Западна и Средна Европа, установено през 1994 г. в Берлин в учредената година по-рано църковна община „Св цар Борис Покръстител“ (Гергова 2017, 122).

Български православни църковни общини:

„Св. Петка Търновска“ Манхайм

„Св цар Борис Покръстител“ в Берлин, открит е приют за социално слаби;

„Св. Климент Охридски“ в Мюнхен;

„Св. Теодосий Търновски“ в Нюрнберг;

„Св цар Борис Първи“ във Франкфурт на Майн;

„Св. св. Кирил и Методий“ в Хамбург;

„Св. св. Кирил и Методий“ в Щутгарт;

църковна община в Хамбург (Гергова 2017, 123, 130-131; Приложение..., 2017, 361-362).

Църковна общност - през периода 2011-2017 е регистрирана църковна общност в Кьолн – Брюл (Гергова 2017, 123).

Неделни училища - Франкфурт на Майн, Берлин, Заарланд, Дюселдорф, Мюнхен. Хамбург, Манхайм, Нюрнберг (Янев/Пенчев 2017, 57).

Български училища:

училище в Берлин;

„Ян Бибиян“ в Карлсруе;

„Д-р Петър Берон“ в Манхайм;

„Дора Габе“ в Мюнхен;

училище в Хамбург;

„Ние, врабчетата“ в Щутгарт (Приложение..., 2017, 360-362).

Български неделни училища - Франкфурт на Майн, Берлин, Заарланд, Дюселдорф, Мюнхен. Хамбург, Манхайм, Нюрнберг (Янев/Пенчев 2017, 57).

Школа „Българче“ в Хайделберг (Приложение..., 2017, 361).

Танцов ансамбъл „Лазарка“, основан в Мюнхен през 1991 г. от Белчо Станев (Гергова/Матанова 2017, 170).

Студентска танцова група „Лудо младо“, създадена в Магдебург през 2011 г. (Гергова/Матанова 2017, 173-174).

Танцова група „Мадина“, създадена през 2012 г. в Лайпциг от Илияна Мадина (Гергова/Матанова 2017, 174; Приложение..., 2017, 361).

Танцова група „Шипка“ в Лайпциг (Приложение..., 2017, 361).

Танцова група „Фолклорна фабрика“, създадена със съдействието на студентското дружество „Бай Ганьо“ в Манхайм (Гергова/Матанова 2017, 174; Приложение..., 2017, 361).

Танцова група „Лудо младо“ в Хайделберг (Гергова/Матанова 2017, 176; Приложение..., 2017, 361).

Танцови групи „Българска роза“ и „Лудо-младо“ в Магдебург (Приложение..., 2017, 361).

Танцов състав „Лазарка“ в Мюнхен (Приложение..., 2017, 361).

Танцова група „СамоДиви“ в Нюрнберг (Приложение..., 2017, 361).

Танцова група „Здравец“ в Хамбург (Приложение..., 2017, 361).

Фолклорно дружество и танцова група „Гайда“ във Франкфурт на Майн (Гергова/Матанова 2017, 175-176; Приложение..., 2017, 361).

Хор „Българка“ в Мюнхен – хор за народно пеене в Мюнхен с художествен ръководител Галина Дан (Гергова/Матанова 2017, 185-186).

Народен хор към танцов ансамбъл „Лазарка“ в Мюнхен, създаде през 2015 г. (Гергова/Матанова 2017, 187; Каменова 2017, 107).

Фолклорна група „Сборенка“ в Берлин (Приложение..., 2017, 360).

Фолклорна група „Българи“, създадена през 2016 г. към българското училище в Хамбург (Гергова/Матанова 2017, 187).

Църковен хор при българския храм „Св. цар Борис Покръстител“ в Берлин, създаден през 2014 г. с диригент Румяна Христова (Гергова/Матанова 2017, 188-189).

Църковен хор, създаден през 2004 г. в Берлин, от Боряна Черети-Величкова. Тя основава още един хоров състав „Български гласове-Берлин“ (Гергова/Матанова 2017, 189).

Библиотека - българска секция в Градската библиотека в Хановер (Михайлова 2017а, 218).

Клуб на българските жени и българските семейства в Хамбург и неговата група „Литература“ (Михайлова 2017а, 236).

Работилница за ръкоделие „Здравец“ в Хамбург, „Работилничката на Дани“ в Мюнхен (Каменова 2017; Матанова/Вуков 2017, 271; Приложение..., 2017, 362).

Магазин „Сердика БГ“ в Манхайм (Приложение..., 2017, 361).

Магазин „Българска храна“ в Хамбург (Приложение..., 2017, 362).

Дейности на мигрантските общности, популяризиращи националното културно наследство.

Честване на мартенските празници в българското училище „Д-р Петър Берон“ в Манхайм (Гергова/Вуков 2017, 296).

Коледно празненство с концерт, организирани от църковната общност „Св. св. Кирил и Методий“ в Щутгарт през 2016 (Михайлова 2017б, 320).

ДАНИЯ

Трети период

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Център - български просветен център „Иван Вазов“ в Копенхаген (Приложение..., 2017, 362).

Център - български музикален танцов център в Копенхаген (Приложение..., 2017, 363).

Дружество - Културно дружество „България-Дания“ в Орхус (Приложение..., 2017, 363).

Група за фолклорни танци „Дилмана“ в Копенхаген; **танцов състав** „Балкан Ритмер“ в Орхус (Приложение..., 2017, 363).

Хорове - „Седянка“ в Орхус, „Усмивка“ в Копенхаген; „Иглика“ в Одензе, ръководител Михаил Делчев (Приложение..., 2017, 363).

Български магазин BulgarskMad.dk в Копенхаген (Приложение..., 2017, 363).

ИРЛАНДИЯ

Трети период

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Център - български образователен и културен център в Ирландия в Дъблин (Приложение..., 2017, 365).

Училища - „Азбука“ в Дъблин и Шанън (Янев/Пенчев 2017, 61; Гергова/Вуков 2017, 293; Приложение..., 2017, 365).

Магазин „Балкан“ в Дъблин (Приложение..., 2017, 365).

ИСПАНИЯ

Трети период

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Асоциация на българските емигранти „Балкан“ в Мадрид участва в редица образователни проекти. Тя поддържа българското неделно училище „Св. Иван Рилски“ (Янев/Пенчев 2017, 64, 66).

Асоциация „Слово“ и българско неделно училище „Бачо Киро“ в Мадрид (Янев/Пенчев 2017, 65).

Асоциации „Прогрес“, „Родолюбие“ и „Бяла лястовица“ осъществяват активна културна дейност във Валенсия (Янев/Пенчев 2017, 65; Приложение..., 2017, 363).

Асоциация „Т.А.Н.Г.Р.А“, създадена в Мадрид провежда традиционен фестивал „Аз съм българче“ в редица градове на Испания и други държави (Янев/Пенчев 2017, 65).

Асоциации „България-Малага 2010“ и „Стара планина“ във Валядолид организират редица мероприятия с културен и образователен характер (Янев/Пенчев 2017, 65).

Асоциации „Духът на България“ и „Прогрес“ в Аликанте (Приложение..., 2017, 363).

Асоциация „Пробуда“ в Гандия (Приложение..., 2017, 363).

Асоциация за развитие и интеркултурен диалог „Български корени“ (Приложение..., 2017, 363).

Асоциация „Пирин“ в Картахена (Приложение..., 2017, 363).

Асоциация „Единство“ в Торевиеха (Приложение..., 2017, 364).

Асоциация „Балкан“ в Хатива (Приложение..., 2017, 364).

Асоциация „Тангра“ (Приложение..., 2017, 364).

Асоциация „Хан Аспарух“ в Кастельон (Приложение..., 2017, 364).

Асоциация „Пробуда“ в Гандия (Приложение..., 2017, 363).

Асоциация на приятелство и сътрудничество „Св Георги“ в Барселона (Приложение..., 2017, 364).

Асоциация на българите в Каталуния „Приста“ в Льорет де Мар (Приложение..., 2017, 365).

Асоциация на българите в провинция Тарагона „България“ (Приложение..., 2017, 365).

Църковни общини - през 1997 г. по инициатива на местната мигрантска общност се открива църковна общини в Барселона, а през 2006 г. в Сеговия (Гергова 2017, 123, 125).

Български православни църковни общини:

„Св. св. Кирил и Методий“ във Валенсия;

„Свето Богоявление Господне“ в Сеговия;

„Св. Богородица“ в Барселона (Приложение..., 2017, 363-364).

Български училища:

„Васил Левски“ във Валенсия;

„Родолюбие“ във Валенсия към Асоциация „Бяла лястовица“;

„Слово“ във Валенсия;

„Св Иван Рилски“ във Валенсия към Асоциация „Балкан“;

„Христо Ботев“ в Торент към асоциация „Св София от Леванте“;

„Св. Иван Рилски“ в Мадрид;

„Бачо Киро“ в Алкоркон;

„Димитър Димов“ в Коядо Виалба;

училище към Асоциация „Хан Кубрат“ в Хетафе;

„Васил Априлов“ в Кастельон;

„Св. св. Кирил и Методий“ в Барселона;

„Възраждане“ в Льорет де Мар;

„св. Седмочисленици“ в Реус (Приложение..., 2017, 363-365).

Българска библиотека и етнографска експозиция в Общинската библиотека в Енгера, инициативата е на асоциация „Балкан“ (Михайлова 2017а, 218).

Вестник „Нова дума“ (Гергова/Борисова 2017, 244).

Фолклорен ансамбъл към асоциация „Прогрес“ във Валенсия (Приложение..., 2017, 363).

Група за народни хора „От извора“ в Лъорет де Мар (Приложение..., 2017, 365).

Вестник „Нова дума“ в Мадрид (Приложение..., 2017, 364).

Български информационен интернет сайт „За Барселона“ (Приложение..., 2017, 364).

Магазини - български хранителни магазини във Валенсия, Аликанте, Торевиеха, Хатива (Приложение..., 2017, 363-364).

Ресторанти в Торевиеха и Хатива (Приложение..., 2017, 364).

Дейности на мигрантските общности, популяризиращи националното културно наследство.

Фолклорен фестивал „Завило се хоро, извило се“, организиран от Асоциацията на българите в Тарагона (Гергова/Матанова 2017, 180).

Български събор на Балеарските острови, стартиран през 2017 г. (Гергова/Матанова 2017, 180).

Празнуване на Гергьовден във Валенсия, организиран от Асоциация „Бяла лястовица“ (Гергова/Вуков 2017, 301-302).

Честване на трети март в Хатива (Гергова/Вуков 2017, 295).

Фолклорен спектакъл „Розова магия“ – празнуване на Еньов ден, организиран от асоциация „Българска роза“ в Малага (Михайлова 2017, 336-337).

ИТАЛИЯ

Първи период

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Дружество - българско академично дружество „Св. Климент“ - по негова инициатива през 1929 г. на стената на базилика Сан Клементе в е поставена мемориална плоча на Константин Философ (Янев/Пенчев 2017, 62-63).

Дейности на мигрантските общности, популяризиращи националното културно наследство.

Честване - първо документирано честване на 24 май в Рим през 1924 г. По инициатива на председателя на БАН проф. Любомир Милетич е учреден „Комитет по уреждане отпразнуването на българския национален празник Св. Св. Кирил и Методий в Рим“ (Воскресенски 2017, 306; Елдъров 2002, 90-140).

Втори период

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Комитет за подпомагане на българските бежанци в Италия, създаден през 1949 г. Той издава списание „Емигрантски преглед“ (1949-1953) (Янев/Пенчев 2017, 62-63).

Организационна мрежа на българите с католическо вероизповедание - тя е изградена от 40-те до 70-те години на миналото столетие. В тази насока са предаванията на Българската секция на радио „Ватикана“ и списанията „Църква и култура“, „Българска католическа библиотека“ и „Вяра и просвета“ (Янев/Пенчев 2017, 63).

Български църковен център, създаден през 1960 г. По негова инициатива е осветен параклис „Св. Йоан Рилски“ (Колев 2013, 292).

Трети период

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Български културен институт (Приложение..., 2017, 365).

Асоциации - „България-Италия“ и „Феникс“. Те са сред най-активните дружества, представящи българската култура (Янев/Пенчев 2017, 63).

Асоциация на българската култура в Милано. Благодарение на нейната дейност функционират българското училище „Пейо Яворов“ и фолклорната танцова група „Нашенци“ (Приложение..., 2017, 365; Янев/Пенчев 2017, 64).

Асоциация - италианско-българска културна асоциация „Пенчо Славейков“. Нейната дейност е свързана със запознаването на италианското общество със творчеството му (Янев/Пенчев 2017, 63-64).

Асоциация на българските фолклорни състави в чужбина, учредена през 2016 г. с ръководител Радослава Недялкова, ръководител на фолклорната група „Нашенци“ от Милано (Гергова/Матанова 2017, 182).

Български православни църковни общини:

„Св Седмочисленици“ в Рим;

„Св. Амвросий Медиолански“ в Милано (Приложение..., 2017, 365).

Православен храм - през 2002 г. е основана българска църква в Рим. По инициатива на членовете на обстоятелството е открито и училище (Гергова 2017, 130; Gergova/Borisova 2015, 218).

Православен храм - българска църква „Св Амвросий Медиолански“ (Гергова 2017, 132).

Български училища:

„Св. св. Кирил и Методий“ и „Асен и Илия Пейкови“ в Рим (Кулов/Борисова 2017, 111; Янев/Пенчев 2017, 64; Приложение..., 2017, 365);

„Св. св. Кирил и Методий“ в Нетуно (Приложение..., 2017, 365);

„Пейо Яворов“ в Милано (Приложение..., 2017, 365).

Фолклорна група „Нашенци“ в Милано (Приложение..., 2017, 365).

Електронна медия „България-Италия“ – тя предоставя информация в помощ на българите в Италия (Янев/Пенчев 2017, 63).

Музейна сбирка за епископ Евгений Босилков в базиликата „Св. св. Йоан и Павел“ в Рим (Воскресенски 2017, 309).

Паметни места – гробът на св. Константин-Кирил Философ в базиликата „Сан Клементе“ в Рим. До него в подземията на базиликата са поставени възпоменателни плочи от името на различни славянски народи (Воскресенски 2017, 308).

Паметни места - базиликата „Санта Мария Маджоре“, където през 868 г. двамата братя отслужват литургия на славянски език - поставена е паметна плоча (Воскресенски 2017, 308).

Паметник на капитан Петко войвода, издигнат през 2004 г. в Рим. (Воскресенски 2017, 310).

Паметник на хан Алшек, издигнат през 2016 г. в Челе ди България (Воскресенски 2017, 310).

Паметна плоча на Петър Парчевич в базиликата „Свети Андрея дела фратя“ в Рим, където е погребан (Беловежков 2001; Воскресенски 2017, 309).

Паметна плоча за българските доброволци, участвали в отряда на Джузепе Гарибалди, поставена до неговия паметник в Рим (Воскресенски 2017, 310).

Дейности на мигрантските общности, популяризиращи националното културно наследство.

Честване на мартенските празници от българското училище „Св. св. Кирил и Методий“ в Нетуно (Гергова/Вуков 2017, 293; Gergova/Borisova 2015, 224; Михайлова 2017, 327).

КИПЪР

Трети период

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Асоциация на българските учители в Кипър в Ларнака (Приложение..., 2017, 366).

Съюз на българите в Кипър в Никозия (Приложение..., 2017, 366).

Българоезична енория „Св. Иван Рилски“ в Паралимни (Приложение..., 2017, 366).

Български училища:

„Никола Вапцаров“ в Никозия;

„Родна стряха“, „Д-р-Петър Берон“ в Ларнака;

„Паисий Хилендарски“ в Ламасол;

„Климент Охридски“ в Ламасол;

„Народни будители“ в Паралимни;

„Азбукарче“ в Полис Хрисохус;

училище в Пафос (Приложение..., 2017, 366).

Български театър в Ларнака (Приложение..., 2017, 366).

Танцова група „Лудетини“, създадена към училище „Никола Вапцаров“ в Никозия, (Гергова/Матанова 2017, 171).

Танцов ансамбъл „Българи“, **танцова група** „Катаница“, в Ларнака (Гергова/Матанова 2017, 174; Приложение..., 2017, 366).

Фолклорна група „Лудетини“ към училище „Никола Вапцаров“ в Никозия (Приложение..., 2017, 366).

Фолклорна формация „Соватчий“ в Ламасол (Приложение..., 2017, 366).

Българска онлайн книжарница „Родна стряха“, създадена през 2016 г. в Ларнака (Михайлова 2017а, 230; Приложение..., 2017, 366).

Вестник „Българите в Кипър“, **списание** „БГ Фактор“ в Ларнака (Гергова/Борисова 2017, 243-244, 258; Приложение..., 2017, 366).

„Български вестник“, издаван от Ева Иванова през 2006-2014, през 2014 г. тя издава **списание** „БГ Фактор – Кипър“ (Гергова/Борисова 2017, 248, 250; Приложение..., 2017, 366).

Барелеф на Никола Вапцаров, поставен през 2014 г. в българското училище „Никола Вапцаров“ в Никозия (Воскресенски 2017, 310-311).

Магазин „Трите девятки“, пекарна „Ваке 4U“ в Никозия (Приложение..., 2017, 366).

Дейности на мигрантските общности, популяризиращи националното културно наследство.

Общобългарски фолклорен събор, провеждан от 2008 до 2012 г. (Гергова/Матанова 2017, 181-182).

ЛЮКСЕМБУРГ

Трети период

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Българска православна църковна община – регистрирана през периода 2011-2017 г. в Люксембург (Гергова 2017, 123).

Барелеф на Кирил и Методий, поставен в абатството Ньомюнстер (Воскресенски 2017, 309).

НОРВЕГИЯ

Трети период

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Дружество - българо-норвежко дружество (Приложение..., 2017, 366).

Българска православна църковна община „Св. св. Кирил и Методий“ (Приложение..., 2017, 366).

Фолк данс клуб „И-ха“ (Приложение..., 2017, 366).

ПОЛША

Първи период

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Дружество - българско просветно дружество „Христо Ботев“, създадено през 1937 г. в Краков (Българо-полски...1988, 79; Колев 2005, 253)

Втори период

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Българско училище „Дора Габе“, създадено през 1972 г. във Варшава (Кулов/Борисова 2017, 104).

Трети период

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Дружество - „Вроцлавско дружество на приятелите на България“ във Вроцлав. То организира ателиета за изработване на мартеници (Михайлова 2017б, 327-328).

ПОРТУГАЛИЯ

Трети период

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Асоциация - португалско-българска асоциация „Св. св. Кирил и Методий“ (Приложение..., 2017, 367).

Българско училище „Св. св. Кирил и Методий“ (Приложение..., 2017, 367).

Българска православна църковна община - през 2001 г. по инициатива на местната мигрантска общност се открива църковна община в Лисабон. Създадена е българска църква „Св Иван Рилски Чудотворец“ (Гергова 2017, 123, 125; Приложение..., 2017, 367).

Паметник на Кирил и Методий в Лисабон, открит през 2003 г. (Воскресенски 2017, 309).

СЛОВАКИЯ

Първи период.

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Дружество - Българско градинарско дружество „Св. Св. Кирил и Методий“, създадено в Братислава през 1901 г. Неговата дейност има икономическа насоченост – подпомагане на българските производители в чужбина (Колев 2005, 247; Янев/Пенчев 2017, 42).

Българско училище, създадено през 1940 г. в Кошице, открит е и **параклис** (Гърдев 2003; Колев 2005, 250-251).

Втори период

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Българско училище - създадено в Братислава през 1948 г. (Кулов/Борисова 2017, 104).

Трети период

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Списание „Сънародник“ (Гергова/Борисова 2017, 246).

Паметници на българските партизани, участвали в Словашкото национално въстание, издигнати в Хронски Бенядик и Братислава (Воскресенски 2017, 310).

УНГАРИЯ

Първи период.

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Съюз - български градинарски съюз, основан през 1928 в **Будапеща**. Излиза от печат вестник „Български градинар“ (Колев 2005, 243; Колев 2013, 248-251)

Дружество на българите, създадено през 1914 г. в Будапеща, в което са включени българските градинари (Колев 2005, 240-241; Янев/Пенчев 2017, 42).

Дружество - студентско дружество „Хан Омуртаг“, създадено през 1920 г. (Янев/Пенчев 2017, 50);

Дружество - „Трансдунавско културно дружество на българите в Унгария“, създадено през 1939 г. в Печ (Колев 2005, 243).

Българска православна църковна община създадена през 1916 г. Будапеща (Колев 2005, 241; Янев/Пенчев 2017, 50; Янкова 2014, 81).

Българска православна църковна община с патрон „Св Иван Рилски“, учредена през 1933 г. в Печ, осветен е и параклис (Гергова 2017, 122; Колев 2005, 243; Янев/Пенчев 2017, 50; Янкова 2014, 82).

Българска православна църковна община, създадена през 1921 г. в Мишколц (Колев 2005, 242-243; Янев/Пенчев 2017, 50);

Православен храм „Св. св. Кирил и Методий“, създаден през 1918 (Колев 2005, 241; Янев/Пенчев 2017, 50).

Българско училище „Христо Ботев“, основано през 1918 г. (Колев 2005, 241; Кулов/Борисова 2017, 103; Янев/Пенчев 2017, 50);).

Българско училище в Мишколц (Колев 2005, 243).

Българско неделно училище в Печ (Колев 2005, 243; Янев/Пенчев 2017, 50).

Читалище „Иван Вазов“, създадено през 1922 г. (Колев 2005, 242; Кулов/Борисова 2017, 103; Янев/Пенчев 2017, 50).

Втори период

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Български културен дом, създаден през периода 1953-1957 г. по инициатива на Дружеството на българите (Янев/Пенчев 2017, 50).

Българска източноправославна епархия с първоначално седалище в Будапеща. Тя обхващаща в Европа близо 40 църковни енории и общини. За първи патриаршески викарии е избран епископ Симеон Главнишки (Гергова 2017, 121-123; Zhelev Dimitrov 2010, 69).

Българско училище „Христо Ботев“, което продължава да функционира. Издръжката и управлението на училището в Мишколц са поети от унгарската държава. То се премества в нова сграда. През 2011 г. е закрито (Кулов/Борисова 2017, 103-104).

Вестник „Български вести“, списание „Хемус“ (Гергова/Борисова 2017, 246).

ФИНЛАНДИЯ

Трети период

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Дружество „България-Финландия“ в Хелзинки (Приложение..., 2017, 370).

Дружество на българите във Финландия „Club Bulgaria“ в Хелзинки (Приложение..., 2017, 370).

Българска православна църковна община „Св. св. Кирил и Методий“ в Хелзинки (Приложение..., 2017, 370).

Българско училище - българско неделно училище „АБВ“ към Дружеството на българите „Клуб България“ във Вантаа (Михайлова 2017а, 219; Приложение..., 2017, 370).

Магазин „Balkanika Delicious“ (Приложение..., 2017, 370).

Дейности на мигрантските общности, популяризиращи националното културно наследство.

Честване на 6 и 22 септември – Дни на България в Хелзинки в Международен културен център „Кайса“(Гергова/Вуков 2017, 302-303).

ФРАНЦИЯ

Първи период

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Съюз - македонски студентски съюз, седалището му преместено през 1930 от Виена в Париж. От 1931 г. излиза списание „Млада Македония“ основна цел да запознава френското общество в положението на българите в македонските земи (Колев 2005, 266-267; Македония....1994, 1966).

Втори период

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Православна общност „Св. Патриарх Ефтимий Търновски“, основана през 1981 г. в Париж (Гергова 2017, 122)

Дружество „Иван Вазов“ и Културен **клуб** на българите „Св. св. Кирил и Методий“. Те обединяват голям брой сънародници във Франция и Швейцария (Янев/Пенчев 2017, 45).

Трети период.

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Алианс „Франция-България“ - организира семинари и бизнес форуми, целящи разширяване на културните и икономически контакти между двете страни (Янев/Пенчев 2017, 59).

Асоциация - френско-българска асоциация „Прованс-България“, популяризираща българската култура в южната част на Франция (Янев/Пенчев 2017, 59).

Асоциации - „Франция-България-Голям Запад, Бургбар“, „Сердика-България“, Френско-българска асоциация R.F.L.A.I.S., популяризиращи българската култура (Янев/Пенчев 2017, 59).

Асоциация „Френско-български обмен“ (Янев/Пенчев 2017, 59).

Асоциация „Европа Култура Обмен“, създадена през 2014 г. с оглед осигуряване на институционалната база на училище „Паисий Хилендарски“ в Париж (Янев/Пенчев 2017, 59).

Асоциация „Български език – език европейски“ извършва дейности по съхраняването на български език сред мигрантите в Париж. По нейна инициатива е създадено училището „Кирил и Методий“ (Янев/Пенчев 2017, 59).

Асоциация „Силви Вартан за България“ (Янев/Пенчев 2017, 60).

Асоциация „Кирил и Методий“ в Страсбург (Приложение..., 2017, 370).

Асоциация на българските студенти в Лион (Приложение..., 2017, 370).

Асоциация „Франкофонски обмен на знания и опит“ в Лион (Приложение..., 2017, 370).

Асоциация на българските студенти в Лион. Тя съществува от 2013 г. (Матанова/Гергова 2017, 144)

Асоциация „Les enfants bulgares a Montpellier“ в Монпелие (Приложение..., 2017, 370).

Асоциация - Българско училище „Св. Климент Охридски“ в Екс ан Прованс (Приложение 2017..., 370).

Асоциация “Forum Franco -Bulgare” в Тулуза (Приложение..., 2017, 371).

Българска православна църковна община - БПЦО „Св. св. Кирил и Методий и преп. Бенедикт Нурсийски“ в Страсбург (Приложение..., 2017, 370).

Православни общини - през 1997 г. по инициатива на местната мигрантска общност се откриват църковни общини в Лион и Страсбург (Гергова 2017, 123).

Православен храм „Св Патриарх Евтимий“ в Париж (Приложение..., 2017, 370).

Български училища:

„Иван Вазов“, „Васил Левски“, „Паисий Хилендарски“ в Париж;

училище в Страсбург;

„Иван Вазов“ в Лион;

„Патиланци“ в Монпелие;

„Св. Климент Охридски“ в Екс ан Прованс;

„Иван Вазов“ в Мандельо ла Напул;

училище в Тулуза (Кулов/Борисова 2017, 109; Приложение..., 2017, 370-371).

Самостоятелно или към определена асоциация са създадени десет неделни училища в Париж, Лион, Тулуза, Страсбург и др. (Янев/Пенчев 2017, 59-60).

Ансамбъл за народни танци „Зора“ в Париж (Приложение..., 2017, 370).

Група за народни танци „От извора“ в Лион (Приложение..., 2017, 370).

Фолклорна формация „Шарено герданче“ в Лион (Приложение..., 2017, 370).

Фолклорна танцова група „От Извора“ от Лион. Тя е създадена от хореографа Анита Екенова-Рокенстокли (Гергова/Матанова 2017, 175; Приложение..., 2017, 370).

Библиотека „Отец Матей Миткалото“ в Лион (Михайлова 2017а, 216).

Паметна плоча на Христо Ботев е поставена през 2008 г. на фасадата на българското посолство в Париж (Воскресенски 2017, 307).

Паметна плоча на Емил дьо Лавеле, поставена през 2008 г. в Лиеж (Воскресенски 2017, 309-310).

Дейности на мигрантските общности, популяризиращи националното културно наследство.

Честване на 24 май от църковната община „Св. патриарх Ефтимий Търновски“ съвместно с българското посолство, с културния институт и с училищата в Париж (Гергова 2017, 134).

Събор на българските фолклорни групи, извън граница „На мегдана на Другата България“, стартиращ през 2015 г. в Лион (Гергова/Матанова 2017, 180).

ХОЛАНДИЯ

Трети период

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Фондация „Български център“ в Хага (Приложение..., 2017, 371).

Сдружение „Българско образование и култура“ в Амстердам (Приложение..., 2017, 371).

Православен храм „Св. св. арх. Михаил и Гавраил и св. преп. Паисий Хилендарски“ в Хага (Гергова 2017, 125; Приложение..., 2017, 371).

Български училища:

„Св. Климент Охридски“ в Айндховен;

„АБВ“ в Амстердам;

„Св. св. Кирил и Методий“ в Лайден (Приложение..., 2017, 371).

Клуб за български народни танци в Хага (Приложение..., 2017, 371).

Дейности на мигрантските общности, популяризиращи националното културно наследство.

Честване на Цветница и Великден в българската църква в Хага (Гергова 2017, 135).

ЧЕХИЯ

Първи период

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Сдружение - през 1963 г. е учредено в Прага тайно българо-чешко сдружение „Побратим“ (Колев 2005, 245).

Дружество - от 1880 г. в Прага функционира и дружество „Българска седянка“. Неговата цел е обединение на българите и популяризирането на българската култура в Чехия. Част от членовете устройват задруга „Просвета“ и превеждат чешка литература на български език (Колев 2005, 245-246; Пенчев 2017).

Дружества - в Бърно е учредено българско градинарско дружество. Неговата функция е подобна на тази на създаденото по рано през 1901 г. дружество в Братислава –

икономическо подпомагане на българските производители в чужбина (Колев 2005; 247; Янев/Пенчев 2017, 42).

Втори период

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Българско училище, създадено в Прага през 1948 г. (Кулов/Борисова 2017, 104)

Трети период

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Списания - „Българи“ на Гражданско сдружение „Възраждане“ и „Роден глас“ на Асоциацията на българските сдружения в Република Чехия (Гергова/Борисова 2017, 246).

Паметно място на Кирил и Методий в Микулчице през 2009 г. по инициатива на Българската културно-просветна организация в Чехия (Воскресенски 2017, 308). Предполага се, че в града е погребан Методий (Кланица 2014).

Паметник на българите, загинали в Пражкото въстание през 1945 г., поставен във военното гробище „Олшани“ в Прага (Воскресенски 2017, 310).

ШВЕЙЦАРИЯ

Първи период.

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Дружество - студентско дружество „Братство“, създадено през 1876 г., то развива дейност до 1947 г. (Матанова/Гергова 2017, 142).

Трети период.

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Сдружение „Родна реч“ в Цюрих (Приложение..., 2017, 371).

Родителско сдружение „Буквар“ в Базел (Приложение..., 2017, 372).

Българска православна църковна община „Св. Георги Победоносец“ в Цюрих (Гергова 2017, 123; Приложение 2017..., 371).

Църковна общност в Цюрих, регистрирана през периода 2011-2017 (Гергова 2017, 123).

Български училища:

„Родна реч“ в Цюрих;
училище към сдружение „Буквар“ в Базел (Михайлова 2017а, 219-220; Приложение..., 2017, 373).

Клуб на българските танци „Хоро“, регистриран през 2011 г. в Берн (Гергова/Матанова 2017, 170; Приложение..., 2017, 371).

Танцов състав “Bulgarian Club Bern” в Берн (Приложение..., 2017, 371).

Музикален състав „Седянка“ в Цюрих (Приложение..., 2017, 371).

Група за български народни танци „Пъстра плетеница“ в Базел (Гергова/Матанова 2017, 173; Кюркчиева 2017, 475; Приложение..., 2017, 372).

Група за народни танци „Луди млади“ в Цюрих (Приложение..., 2017, 371).

Хор – „Швейцарски български хор“ в Цюрих (Гергова/Матанова 2017, 186-187; Приложение..., 2017, 371).

Балканска танцова формация „Феникс“ в Базел (Приложение..., 2017, 372).

Дейности на мигрантските общности, популяризиращи националното културно наследство.

Български фолклорен празник, организиран през 2017 г. в Цюрих от групата за народни танци „Луди млади“ (Гергова/Матанова 2017, 182).

ШВЕЦИЯ

Втори период.

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Православен храм в Стокхолм „Св. преп. Паисий Хилендарски“, създаден през 1980 г. (Гергова 2017, 122).

Трети период

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Български православни църковни общини:

„Св. Паисий Хилендарски“ в Стокхолм;

„Св. Богородица“ в Малмьо;

„Св. Димитър“ в Гьотеборг (Гергова 2017, 122; Приложение..., 2017, 372).

Българско училище - „Първо българско училище“ в Стокхолм (Приложение..., 2017, 372).

Фолклорна група „Трио лева“ в Стокхолм (Приложение..., 2017, 372).

Женски хорове, формирани от Михаил Делчев – „Седянка“ в Орхус, „Иглика“ в Одензе и „Перуника“ в Стокхолм (Гергова/Матанова 2017, 190).

Информационен портал на българите в Швеция – bulgarians.se (Гергова/Борисова 2017, 243).

Над 20 паметни знака на Васил Левски в Брюксел, Солун, Торонто, Париж, Никозия, Чикаго, Вашингтон, Валенсия и др. (Воскресенски 2017, 307; Джавезов/Митева 2009).

ИЗВОДИ

Информацията от научните изследвания за появата, развитието и настоящето на българската диаспора след 1989 г. (трети период) е обобщена чрез **метода на сравнителния анализ**. Той позволява изграждането на по-пълна картина за състоянието и дейността на емигрантските общности. Сведенията са анализирани чрез сравнение със съществуващите данни от първи и втори периоди, публикувани от отделни автори.

КАНАДА и САЩ

Институции и организации, създадени и функциониращи зад граница.

Първият период се характеризира с интензивното формиране на емигрантски общности, отразено в научната литература. Създават се редица организации, целящи икономическото подпомагане на емигрантите, запазването на българската култура и осъществяване на национално обединение. Водещо място в това отношение принадлежи на общностите в Торонто (Канада) и Ню Йорк, Медисън и Гранит сити (САЩ). Създадени са организации, в които участват и българите - преселници от територии, които не са включени в рамките на българската национална държава.

Идеите от Българското възраждане намират своеобразно изпълнение в чужбина. Учредяването на православна епархия в САЩ, Канада и Австралия и църковните общини в Торонто (Канада) и Медисън и Гранит сити (САЩ), както и създаването храмове е обусловено от желанието да бъде запазено източноправославното вероизповедание. Същевременно отварят вратите си и първите училища и читалища – огнища на българската просвета. По-активна образователна дейност развиват, създадените в Торонто и Киченер (Канада); в Стилтън, Медисън и Гранит сити (САЩ). Интересът към българската просвета сред емигрантите се засилва и от дейността на библиотеките и книжарниците в Гранит сити и Чикаго (САЩ). Емигрантските общности черпят богата информация от излезлите от печат 44 вестника и списания.

Информацията за развитието на българската диаспора през **втория период** е недостатъчна. Причина за нейния ограничен обем е идеологическото противопоставяне между две икономически и политически системи. САЩ и Канада принадлежат на едната от тях, а България на другата, определена от Съвета за икономическа взаимопомощ (1949-1991 г.) и Варшавския договор (1955-1991 г.). Резултат от това идеологическо противопоставяне

е създаденият от Иван Гаджев в Детройт Македоно-български институт „Св. Климент Охридски“.

Сведенията за **третият период** са доста изчерпателни. Те са представени в редица научни изследвания, посветени на развитието и настоящето на българската диаспора след 1989 г. Демократизирането на българската държава създава предпоставки за пълноценен културен обмен с емигрантските общности в Канада и САЩ. **Разнообразните организационни форми – асоциации, съюзи, дружества и др. реализират дейности, подобни на тези от първия период. Разликата се състои в по-големия обем и динамика при популяризирането на националната култура благодарение на развитието на комуникациите през настоящето столетие.**

Важно място същевременно заемат, създадените в големите градски центрове на САЩ, български църковни общини, които са представители на източноправославната вяра. Съществуват реални условия за развитието на националната просвета. Създадени са от всяка по-голяма емигрантска общност училища за обучение на подрастващото поколение. Водещо място за популяризирането на националната култура заемат литературни клубове, библиотеки, медии и др. Фолклорните ансамбли, състави и групи са най-ярките изразители на запазените сред емигрантите културни ценности, предавани от поколение на поколение.

Дейности на мигрантските общности, популяризиращи националното културно наследство.

В научната литература се съдържат сведения за редица културно-просветни инициативи, осъществени от емигрантските общности. Водещо място сред тях заема „Българския ден“ в Чикаго – на 3 март националният флаг се издига в центъра на града. Фолклорните фестивали, провеждани в Чикаго, Сан Франциско и Феникс (САЩ), способстват за обединяване на емигрантите, независимо от тяхното социално-икономическо положение и политически предпочитания. Кукерското шествие до Централната библиотека в Бруклин и Проспект парк в Ню Йорк и никулденското надиграване, провеждано последователно шест години, в парк на Лос Анжелис, наречен „Самодивска поляна“, са най-атрактивните форми за популяризиране на българското културно наследство.

ЗАПАДНА И СРЕДНА ЕВРОПА

Водещата роля през **първия период** принадлежи на емигрантските общности, разселени на територията на Австро-Унгария. Тя се запазва и след разпадането на империята на Хабсбургите след Първата световна война и обособяването на националните държави Австрия, Унгария и Чехословакия. В научната литература е отбелязано, че обликът на емиграцията е предимно икономически, като българските градинари образуват нейното ядро във Виена, Братислава и Будапеща. Същевременно се създават организации с просветна цел, църковни общини, православни храмове и училища, които подържат националния дух на емигрантите.

Редица представители на българската интелигенция завършват престижни университети в Германия. Това обстоятелство води до по-трайно установяване на български емигрантски общности и създаването на студентски организации в Берлин и Лайпциг. Икономическите връзки с Германия способстват за популяризирането на българското културно наследство. Плодотворна е дейността на българо-германското дружество в Берлин, което има клонове в различни немски градове. Неговата дейност е насочена към представяне на българската национална култура.

Негативна роля в развитието на българската диаспора оказва Първата световна война (1914-1918 г.) и последвалата след нея икономическа и политическа нестабилност в Европа. Идеята за национално обединение, чрез присъединяване на територии към българската държава, населени с българи, претърпява неуспех. Това обстоятелство определя политическия курс за присъединяването на България към Германия по време на Втората световна война (1939-1945 г.).

Вторият период е определен от съществуващото идеологическо противопоставяне между двете икономически и политически системи, разделило Европа. В началото на 80-те години са създадени икономически и културни връзки със Западна Европа. В научната литература се съдържа информация за установените контакти с българските общности зад граница чрез популяризирането на българското културно наследство. Учредените германско-български дружества в Есен, Дармщат и Франкфурт на Майн извършват активна дейност по време на честванията на 1300 годишнина от образуването на българската държава. Във Виена е създаден български културен институт „Дом Витгенщайн“, по инициатива на българската държава и със съдействието на местната емигрантска общност.

Обединението на Европа и извършените политически промени на нейната територия определят същността на **третият период. Икономическата нестабилност в България и отварянето на политическите граници способстват за появата на силен миграционен поток. Той е насочен към западноевропейските страни и причините за неговата поява са сходни на тези от първия период, довели до установяването на български общности в Западна Европа.** В научната литература се съдържа подробна информация за дейността на емигрантските организации във Великобритания, Германия, Франция, Испания и Италия. Създадените организационни структури са разнообразни, но дейността им е сходна на тази от първия етап. Тя е насочена към популяризирането на националното културно-историческо наследство зад граница. То именно води до сплотяването на емигрантските общности и до установяването на здрави връзки с българската държава. Водеща роля изпълняват църковните общини, представители на източноправославното вероизповедание и училищата, в които подрастващите получават образование. Създадените клубове, танцови и хорови състави и групи популяризират българския фолклор.

Дейности на мигрантските общности, популяризиращи националното културно наследство.

Проведените фестивали в Лондон (Великобритания) и Тарагона (Испания) и народни събори в Лион (Франция), в Лондон (Великобритания) и на Балеарските острови (Испания) сплотяват емигрантските общности зад граница. Те популяризират българското народно творчество извън пределите на България.

Честването на национални празници - 3 март в Хатива (Испания) и 24 май в Париж (Франция), са свидетелство познаване и зачитане на българската история. Те са най-яркото доказателство за съществуващата културна връзка между емигрантските общности и България.

В научната литература е представена обемна информация за състоянието и развитието на българските емигрантски общности след 1989 г. (трети етап). Тя е доказателство за съществуването на приемственост с предходните два етапа, която е особено добре изразена при първия – от Освобождението на България до края на Втората световна война. В публикациите са споменати накратко съществуващите емигрантски организации и

осъществяват от тях дейности. Изложените сведения определят един първоначален етап на историческо изследване. Необходима е системна събирателска работа – издирване на запазени архивни документи за определени организационни структури на българската емиграция, извършващи системна дейност за по-продължителен интервал от време. Натрупването на обемен архивен фонд би позволило съставянето на исторически изследвания, в които критично да бъде анализирана натрупаната информация.

ЛИТЕРАТУРА

КИРИЛИЦА

Аврамова, С. 2016. 130 години от рождението на митрополит Андрей – Вестник на българите в Детройт, бр. 12, 6-8.

Ангелов, В. 2001. Мюнхен и българското изобразително изкуство. София.

Ангелова, Й. и др. 1987. Българските държавни институции 1879-1986. София.

Беловежов, Г. 2001. Страданието не е етикет, то е достойнство: документи от съдебните процеси срещу Католическата църква в България през 50-те години на XX век. София.

Борисова, М., Кулов, Б. 2017. Български просветни празници зад граница. - В: Културно наследство в миграция. Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина. София, 341-349.

Българо-германски отношения и връзки 1972-1981, Т. 1-3. София.

Българо-полски отношения 1918-1944, 1988. Т. 1. София.

Витанов-Богат, Г. 2014. Съюзът на българските писатели в САЩ и по света – от едно хрумване до работеща реалност. - В: Chicago – българският град. Т. 1., 98-101.

Воскресенски, В. 2017. Паметни места в миграция и почитане на национални герои. – В: Културно наследство в миграция. Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина. София, 304-314.

Воскресенски, В., Янев, Й. 2017. Изкуство в миграция: институции и политики. – В: Културно наследство в миграция. Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина. София, 192-208.

Вълчанов, В. 1963. Пътят на Методий Попов. София.

Гаджев, И. 2003. История на българската емиграция в Северна Америка (1860-1944). Поглед отвътре. Т. 1., София.

Гергова, Л., Борисова, М. 2017. Мигрантски медии. – В: Културно наследство в миграция. Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина. София, 239-262.

Гергова, Л., Вуков, Н. 2017. Национални и официални празници на мигрантите. - В: Културно наследство в миграция. Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина. София, 289- 303.

Гергова, Я./Матанова, Т. 2017. Музика и танци: фолклорни формации, събори, хорове. – В: Културно наследство в миграция. Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина. София, 167-191.

Гергова, Я. 2017. Български православни църкви и църковни общности в чужбина. – В: Културно наследство в миграция. Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина. София, 119-137.

Гърдев, К. 1994. Българската емиграция в Канада. София.

Гърдев, К. 2003. Българските общности в Чехия и Словакия. Минало и настояще. София.

Джавезов, С./Митева, Ж. 2009. Васил Левски: памет за Апостола. Паметници, скулптурни портрети. София.

Драндийски, Д. 2015. Виена и българите. Из историята на българската общност в Австрия (1700-2000). София.

Елдъров, С. 2002. България и Ватикана 1944-1989. Дипломатически, църковни и други взаимоотношения. София.

Иванов, Г. 2011. Български църковни общности в Америка и Чикаго (Документална хроника). Пловдив: Дигитална печатница „Летера“.

Иванова, Д. 2016. „Чикаго – българският град“ – поглед отвън и отвътре. – Българска етнология , 2, 259-275.

Калев, К. (съст.). 1999. Традиция и бъдеще. 120 години дипломатически отношения между България и Австрия. Виена.

Каменова, Н. 2017. Информационен справочник за българите в Бавария. Мюнхен.

Кланица, З. 2014. Тайната на гроба на Методий, Моравски архиепископ. София.

Колев, Й. 2005. Българите извън България 1878-1945 г. София.

Колев, Й. 2013. Майка България и нейните чедра по света. София.

Кулов, Б./Борисова, М. 2017. Български училища зад граница. – В: Културно наследство в миграция. Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина. София, 99-118.

Кюркчиева, И. 2017. Български училища в Швейцария: инициативи, идентичности и предизвикателства. – В: Българи в чужбина, чужденци в България: институции, организации, общостен живот. 213-227. София

Маева, М. 2013. Българските християнски църкви в Лондон и прекосяване на граници. – Българска етнология, 2, 195-209.

Маева, М. 2017. Българските емигранти в Англия – минало и съвременност. София.

Македония. История и политическа съдба. 1994, 1996, Т.1 – Т. 2 . София.

Манев, Т. 1938. История на българското градинарство. Юбилеен сборник. 1928-1938. София.

Матанова, Т., Вуков, Н. 2017. Семейство и приятелски кръгове в миграция. – В: Културно наследство в миграция. Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина. София, 263-285.

Матанова, Я./Гергова, Л. 2017. Български студентски дружества зад граница. – В: Културно наследство в миграция. Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина. София, 138-163.

Михайлова, К. 2017а. Литература и книжнина: библиотеки, читалища, музеи, книжарници, клубове. – В: Културно наследство в миграция. Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина. София, 209-238.

Михайлова, К. 2017б. Религиозни и традиционни празници и обичаи на българските общности в чужбина. – В: Културно наследство в миграция. Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина. София, 315-340.

Митев, Т. 1993. Възникване и същност на българския епископски въпрос в САЩ и Канада. – Военно-исторически сборник, кн. 2, 128-157.

Приложение. Включени в изследването институции, организации и неформални групи. 2017. - В: Културно наследство в миграция. Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина. София, 359-404.

Станоев, С. 2015. Почитането на св. Методий в гр. Елванген, Германия – В: Празникът на Кирил и Методий. Пространства на духа. Т. 2., 220-231.

Стоянович, П. и др. 1999. 120 години модерна българска дипломация (1879-1999). София.

Трайков, В. 1993. История на българската емиграция в Северна Америка. (От началото и през средата на XIX в. до 80-те години на XX в.). София.

Трайков, В., Митев, Т. 1995. Документи за Македония на българската емиграция в САЩ, Канада и Австралия. Т. 1, 1900-1941, София.

Чичовска, В. 1990. Международната културна дейност на България 1944-1948. София.

Янев, Й., Пенчев, В. 2017. Сдружения на българите в чужбина. – В: Културно наследство в миграция. Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина. София, 37-72.

Янев, Й. 2017. Държавни институции и държавна политика към българите по света. - В: Културно наследство в миграция. Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина. София, 73-98.

Янкова, В. 2014. Българите в Унгария - културна памет и наследство. София.

ЛАТИНИЦА

Altankov, N. 1979. The Bulgarian - Americans. Palo Alto, CA Ragusan Press.

Cassens, D. 1991. The Bulgarian Colony of Southwestern Illinois, 1900-1920. – Illinois Historical Journal, 84(1), 15-24.

Cassens, D. 1999. The Bulgarians of Southwestern Illinois. Historical Research and Narrative. – Illinois History Teacher, 6(2), 52-61.

Gergova, Y., Borisova, M. 2015. Cultural Heritage in Migration: Bulgarian Sunday Schools in Italy. – Papers of BAS, Humanities and Social Sciences, 2(3-4), 215-229.

Mihaylova, K. 2017. The Parish Abroad – Characteristics and Functions. – In: Cultural Heritage in Migration. 240-264. Sofia.

Zhelev Dimitrov, I. 2010. Bulgarian Christianity. – In: The Blackwell Companion to Eastern Christianity. 47-72. Chichester UK.